

Жива природа

Людмила Нагорна

Крокус

(*Crocus heuffelianus* Herb)

Пізн восні

Чи були ви у горах, коли туди приходите весна і прозоре повітря аж брижить під сонячним промінням? Коли хочеться вдихнути на повні груди п'яний аромат весни і співати від переповнення емоціями? На перших проталинах ліниво гріється на сонці пожовкла минулорічна трава. Якщо підійти ближче, ваш погляд раптово зупиняється і вже не може відірватися. Ви побачили їх!.. Сотні квіток, які тягнуться з землі до неба. Прислухайтесь, і ви почуєте: вони також співають. Гімн весні! Вони – прекрасні, ніжні, тендітні та водночас мужні. У них стільки сили та жаги до життя, що, проростаючи крізь товщу снігу, вони не бояться ані морозу, ані того, що світ зустріне їх не завжди приязно. Це – квіти крокусу (шафрану) Гейфеля. Шкода, що з кожним роком цих рослин стає все менше й менше, і в їхньому співі все частіше відчутні ноти тривоги.

На Україні поширено 8 видів шафрану, з яких банатський, гарний і Паласів цвітуть восени. Всі види шафранів зникають, і причиною цього є господарська діяльність людини, а за останні роки їх масово знищують задля сумнівного прибутку. Такі шафрани, як крокус Гейфеля (*Crocus heuffelianus*

Жива природа

Гейфеля

Herb), банатський (*C. banaticus* J. Gay), гарний (*C. speciosus* Bieb.) та сітчастий (*C. reticulatus* Stev. et Adam.) занесені до Червоної книги України.

В пам'яті про збузга

Наукова назва роду походить від давньогрецького міфу. Одного разу бог торгівлі та ремесел Гермес (римляни називали його Меркурієм) вправлявся у киданні диска. Випадково диск влучив у його друга Крокоса і наніс смертельну рану. Гермес був у відчаї, тому попросив богів зберегти пам'ять про свого друга. З краплин крові Крокоса виростили ніжні квіти, які й по сьогодні милують людське око. Назва квітки – «шафран» – походить від арабського „sepheran“ – жовтий, за забарвлення стовпчиків маточок.

Крокус Гейфеля

Крокус Гейфеля – багаторічна бульбоцибулінна рослина. Листя її вузьке, з білою смужкою, 7–10 см завдовжки, 0,5–0,7 см завширшки. Стебло дуже вкорочене, тому здається, ніби листки і квіти ростуть просто із землі. Квітка одна, велика, з довгою трубкою і шестипелюстковим відгином. Оцвітину фі-

олетова, рідше – біла, з темними плямами на кінцях пелюсток. Квіти нагадують невеличкі келихи, всередині яких валяють око яскравим жовтогарячим кольором тичинки та приймочка маточки. Зав'язь під час цвітіння міститься під землею. Цвіте крокус у березні–квітні. Ця рослина – комахозапилна, хоча під кінець цвітіння у неї може відбуватися самозапилення, що дуже важливо, адже ранньою весною не завжди є сприятливі погодні умови для комах. Плід – коробочка, яка протягом липня досягає над землею. Розмножуються шафрани бульбоцибулинами – дітками та насінням. Перше цвітіння спостерігається на четвертому–п'ятому році життя.

Торгітьте роду

Батьківщиною шафранів вважають Індію, звідки вони були поширені на інші арабські країни, а згодом – і в країни Європи. Один із видів цього роду – шафран посівний – належить до найдавніших культурних рослин і в дикому стані невідомий. Головна його цінність – маточки, котрі у висушеному вигляді використовуються як приправа, але ще більше їх цінували як природний барвник. Правителі багатьох країн носили пофарбований шафраном у жовтий колір одяг, а в стародавньому Китаї ніхто, окрім імператора, не мав права користуватися такою фарбою. Англійський король Генріх VIII високо цінував шафран як приправу, тому заборонив придворним дамам використовувати його для підфарбовування волосся.

Висушені маточки містять ефірну олію, глікозид пікроцин та барвники (крокін, шафранін, каротин і лікопін). Їх використовують для підфарбовування харчових продуктів: 1 грам шафрану забарвлює у жовтий колір 100 літрів води. Найбільшим попитом шафран користується в арабських країнах, адже ефірна олія покращує зберігання їжі, що особливо важливо у спекотному кліматі.

Шафран – дорога пряність: для одержання 1 кг сухих спецій потрібно переробити 150–200 тисяч квіток. Витрати шафрану на кухні мізерні: двох маточок досить, щоб зафарбувати 3 літра води.

Будьте щасливими!

Як декоративну рослину крокуси почали вирощувати пізніше. У XVI столітті в ботанічних садах Європи з'явилися перші декоративні види: вузьколистий, жовтий та весняний. Саме вони дали початок такому розмаїттю декоративних сортів, яке маємо сьогодні.

У багатьох народів донині існує повір'я, що той, хто посадить у себе в саду або на підвіконні крокус, буде щасливим. Тож давайте станемо щасливими: посадимо крокуси, тим більше, що існує так багато різнобарвних декоративних сортів, які нічим не поступаються своїм «диким» родичам. І тоді в наших оселях ще довго звучатимуть гімни весні у такому витонченому виконанні!

Фото антона Хархаліса

